

ILINCA BERNEA DESPRE STATUTUL DE PERSOANĂ

Autor: Ilinca Bernea | 10 martie 2022

1. Ce diferențiază o persoană de o non-persoană? Care este, după dumneavoastră, criteriul pe baza căruia i se poate acorda unei entități statutul de „persoană”?

Din punctul meu de vedere, singurele întrebări la care se poate răspunde sunt cele care au în vedere fenomene naturale, chestiuni legate intrinsec de natură, de structuri și scheme de manifestare naturale. O persoană e o abstracție. De aceea, răspunsul la întrebare depinde de o axiomă, de o definiție axiomatică. Și mă tem că indiferent cum am concepe frontierele și unde am stabili granița dintre persoană și non-persoană, ne aflăm într-un sistem de gândire autoreferențial.

Dacă spun că persoana e o vietate conștientă de sine, automat apare întrebarea: cum putem ști că o vietate e conștientă de sine? Vulpea, să zicem? Sau nou-născutul? Ar exista ceva dovezi de conștiință de sine la sugari. Dar cât de bine cunoaștem noi viața vulpilor, ca să fim siguri că ele n-ar avea? Dacă spunem că o persoană e o ființă umană potențială, trebuie să fie limpede ce e uman și ce nu. Omul, așa cum îl concepem noi, are valoare transcendentă, indiferent de cum se comportă ca individ. Acesta a fost un argument în pledoaria celor care au cerut abolirea pedepsei cu moartea. Condiția umană e sacră, e mai presus de subiect. Dar acesta este un argument antropocentric. Sau de teologie antropocentrizantă. Și toate aceste concluzii derivă dintr-un dat axiomatice sau altul. Răspunsul meu personal la întrebare ar fi: în noi există o ființă naturală, autentică, un for care trăiește totul, simte, interacționează cu mediul și se adaptează la el, care are niște strategii de subzistență și de autoafirmare, niște nevoi de conectare, iar acestuia îi e atașată o identitate secundară, o „natură secundă”, să zicem, care poartă în psihologie numele de *persona*. Persona-litatea noastră e o strategie complexă de adaptare la un mediu în care coexistăm cu alte ființe conștiente. E un mod de a subzista și conviețui în planul conștiinței, comunicării prin limbaj articulat, prin norme și convenții mutual consimțite. Sinele autentic e altceva, e un for al trăirii, mai exact o albie a ei, un creuzet

În care se consumă viața noastră reală, sensibilă. El e protejat cumva de persoana care suntem. Așadar, persoana e crusta, armura. Drepturile sunt ale omului natural, viu, ale „forului trăitor”, nu ale persoanei. Pe aceasta o putem considera apanajul conștiinței. De aceea vorbim și de drepturile animalelor. Ființa căreia îi e foame și sete, care are nevoie de iubire, căldură, liniște, somn e cea care are drepturi, nu conștiința care poate integra o construcție făcută din reprezentări și mecanisme de reacție și structuri comportamentale, dintre care unele ar putea fi chiar nocive pentru sine și pentru cei din jur. Așadar, din punctul meu de vedere, persoana e mai puțin valoroasă decât ființa pe care o îmbracă, ființa e miezul, persoana e gardianul, armura, strategia de adaptare. Ființa, în plus, e un dat al naturii, e „creație” a ei, în vreme ce persoana e o creație a reflecției și interpretării.

2. Cum vedeți problema avortului - care este pragul după care putem vorbi despre niște eventuale interese și drepturi ale embrionului sau fătului? În aceeași notă, cum vă raportați la cercetările desfășurate pe embrioni fertilizați *in vitro*?

Nu pot răspunde în paradigma asta. La întrebări cu implicații psihologice și medicale aș zice că e mult mai în măsură să răspundă psihologia modernă sau medicina, nu filosofia. Corpul și sufletul nu sunt abstracții filosofice sau matematice, nu pot fi tratate ca atare.

Înainte de a ne întreba ce e de făcut pentru ca femeile să nu mai recurgă la întreruperi de sarcină, ar trebui să ne întrebăm ce anume le împinge să o facă. Animalele nu fac decât avort spontan sau accidental. Intenția de a te elibera de făt e contra-naturală și contra-instinctuală. Au existat situații în care mamele au încercat să avorteze și au eșuat, iar copiii s-au născut cu traume teribile, pe care le-au dus cu ei toată viața. Unii au ajuns dependenți de diverse substanțe sau activități, au avut tulburări psihice. Acest fapt dovedește că un copil simte ceea ce simte mama, „știe” ce e în sufletul ei, simte conflictul ei, faptul că nu vrea să fie mamă, că el e „o povară”. Unii medici spun că abia după primele trei luni de sarcină creierul copilului începe să perceapă ce simte mama. Acesta ar fi argumentul pentru avort, unicul rezonabil.

Din punctul meu de vedere, nu avem de-a face cu o problemă de drepturi. Dacă ar fi așa, atunci e una în progresie la infinit, pentru că în orice decizie de acest gen sunt implicate, desigur, și drepturile tatălui. Nu poate decide un altul, recte femeia gravidă, să ucidă potențialul copil, care nu e doar al ei, ci și al bărbatului. E corpul ei, dar embrionul nu e doar al ei.

În societățile în care femeile nu au libertatea să decidă ce fac cu viețile proprii, nu există nici dreptul la avort. Dar într-o societate în care oamenii, bărbați și femei deopotrivă, sunt toți liberi să facă tot ce vor cu viețile și corpurile proprii, cât mai sunt ei de

responsabili, de fapt? Cât sunt ei de maturi pentru ca libertatea respectivă să nu le fie și lor și celorlalți nocivă? Să ne imaginăm un copil care nu se poate dezvolta și maturiza normal, care rămâne încremenit la nivelul de simțire și abordare a realității de la șapte ani. Dar el crește fizic, devine adult, un bărbos de treizeci de ani. În sinea lui se joacă cu pușca exact ca atunci, dar pușca e reală... Ce se întâmplă când gloanțele nu mai sunt oarbe? Libertatea dată pe mâna unor ființe confuze, speriate, nesigure pe ele, fără stimă de sine, derutate, subnutrite emoțional nu poate scoate doi părinți din doi copilandri, chit că în buletin au treizeci de ani. Ei simt că nu sunt pregătiți să fie părinți. Evident că nu sunt, dacă nu au putut nici măcar evita sarcina involuntară.

E o problemă de traumă, așadar, nu de drepturi. Cei netraumatizați se maturizează firesc. Avortul nu se leagă de un „sistem de gândire” mult prea permisiv, ci de sănătatea sufletească și mintală a ambilor părinți. Un adult în deplină putere nu violează, nu lasă gravide femei iresponsabil. O femeie adultă, stăpână emoțional pe sine și pe sexualitatea ei, nu poate fi constrânsă să facă copii sau sex „neprotejat” într-o societate în care legea permite contracepția, dacă ea își respectă drepturile proprii. Când ai stimă de sine și ești echilibrată, nu ți se poate întâmpla așa ceva. Dacă am fi atât de liberi și de conduși de rațiune în forul propriu subiectiv, în mod logic, dacă ne cunoaștem drepturile și dacă avem tăria să spunem NU sau VREAU, nu avem de ce să ajungem în situații de sarcină nedorită. Această lipsă de tărie e, de fapt, problema. În realitate, oamenii nu își accesează în forul interior libertatea – sunt liberi doar formal, doar conceptual, doar la nivel de *persona*/persoană. În conștiință – da, dar ființa lor reală nu e liberă.

Oamenii nu sunt și nu se simt nici pe departe atât de liberi pe cât se cred și nu sunt nici atât de conduși de rațiune. Constângerea e ori exterioară ori interioară, criza e ori dictată social (*de dictatură) ori e internalizată. O societate care a fost abuzată de o dictatură mult timp devine una în care tirania, abuzul, agresiunea, reprimarea sau cooperarea cu agresorul sunt internalizate. România a avut unul dintre cele mai dure și mai represive regimuri comuniste. Firește că supraviețuitorii regimului au multe sechele, sunt adaptați la diverse forme de abuz, iar asta înseamnă că și ei sunt predispuși la comportamente indezirabile. Au un fel de a fi și de a se comporta care este consecința supraviețuirii în totalitarism. În aceste condiții, terenul infrapsihic, cel din sinea fiecăruia vreau să zic, e fertil pentru abuzuri. În anumite societăți, conștiințe cât de cât de ceea ce spun eu aici, orice femeie care vrea să avorteze trebuie să treacă mai întâi printr-un cabinet de psihoterapie.

Sigur că, în cazul în care sarcina se datorează unui viol, e foarte puțin probabil ca victima să poată fi o mamă bună pentru acel copil, căci în sinea ei relația cu el va fi subminată de traumă. Lumea va fi un loc din ce în ce mai crud și mai pus pe „avorturi” pe măsură ce traumele vor fi mai ocultate. Scandalizarea perpetuă din societatea românească, revolta neîntreruptă sunt vocea unei victime. Tot ce ține de conflictele întreținute vehement de presă e vânătoare de țapi ispășitori. De la căderea

comunismului, o ducem într-un proces de conștiință continuu, nu se știe de cine cui intentat.

În ce privește al doilea subiect, din punctul meu de vedere, întrebările valide sunt: cât de pregătite sunt mamele singure să fie mame și să suplinească absența tatălui în cazul în care vor fertilizare *in vitro*? Oricum ar fi, chiar și în cazul fericit în care au un partener de viață, tatăl adoptiv nu e totuna cu tatăl biologic. Vor naște copii orfani de tată. E în regulă? E drept să aducem voluntar și deliberat pe lume un copil cu mai puțin șanse decât alții? Cât de pregătite psihologic sunt femeile care fac avort să facă față șocului emoțional care le va urmări post-avort? Oricum ar fi, e o dramă pentru ele... Ființa maternă a femeii se resimte.

După uriașa traumă care a fost războiul, a urmat o alta care a fost regimul de teroare comunist. Sufletul oamenilor nu a apucat să se refacă, să recapete puteri. Părinți obidiți, schingiuiți, pesimiști au crescut copii „fără vlagă”, depresivi, speriați, fără acea încredere în sine și fără forța vitală care să le permită să fie părinți responsabili. Neamurile care au o mai puternică „stare de victimitate” au un număr mai mare de avorturi. România are cele mai multe din Europa.

Etica drepturilor e o creație a spiritului masculin. Etica descinsă din spiritualitatea femeiască este una a inimii, a grijii. Dacă principiul masculin separă, trasează frontiere, cerne și discerne în sinea noastră, cel feminin unifică, leagă, produce conexiuni, frânește. De aceea această problemă a „respingerii maternității” nu trebuie abordată din perspectiva eticii drepturilor. Copiii care s-au simțit într-un fel sau altul orfani, mai ales de mamă, nu se simt în stare să fie părinți. Nu au avut un model adecvat, în propria familie – existență și ființă. Lucrurile acestea nu sunt fondate ideologic, nu se învață din cărți. Mama plină de seve și iubire din ființa fiecărei femei e cea care o determină să vrea aibă un copil sau nu. Dacă această dimensiune e subnutrită, absentă sau adormită, dacă instinctul matern e slab sau șubrezit, dacă femeia respectivă nu primește nici de la bărbat seve vitale, forță masculină, e cam greu să simtă imboldul de a deveni mamă. Ce e maternitatea? O forță vitală, hrănitoare. Unele femei n-au primit această putere, n-au de unde să o dea. Mă îndoiesc că acelea care aleg să devină mame singure prin fertilizare *in vitro* chiar sunt conștiente de cum vor trăi copiii lor. Nu e nimic „imoral” în asta, nimic de condamnat, sigur că e dreptul lor. Tocmai de aceea nu din perspectiva eticii drepturilor trebuie abordată tema, ci din a unei etici pe care doar o femeie în trup, cu instinct femeiesc, o poate pe deplin încarna. Etica de tip kantian n-are nicio valoare nici ea, decât practică. Aproape orice absolvent de filosofie a înțeles-o și o poate argumenta teoretic. Întrebarea e câți suntem la propriu, în viață, ghidați de ea real, aievea... Aș zice, în spirit kantian, ca să poți aspira la maternitate trebuie să fii demn de ea. Avortul e expresia sensibilă a unor ființe care nu se simt demne de maternitate.

3. Credeți că statutul de „persoană” trebuie acordat doar ființelor umane, sau poate fi acordat și animalelor, sistemelor de inteligență artificială, anumitor elemente naturale (râuri, regiuni geografice) - sau chiar naturii ca întreg - și, de ce nu, anumitor corporații și organizații?

Aici răspunsul meu se leagă de cel de la prima întrebare. *Persoana* e un produs al conștiinței, nu al naturii. Nu e nevoie să apărăm drepturile persoanei sau ale inteligenței artificiale. E nevoie să dezghiocăm cauza „răului”, a spiritului distructiv, să neutralizăm pornirile abuzatorului sau demolatorului din fiecare...

Drepturile sunt naturale, de când au fost asumate de umanitate, sunt ale ființelor naturale, nu ale celor artificial create din materie anorganică sau abstracte. Dacă robotul nu simte durere, organic, nu are de ce să aibă drepturi. Nici uzina n-are de ce. Șoricelul de laborator, da. Pentru că simte durere, angoasă, oroare.

Iar aici, iarăși, problema e concretă, nu abstractă. Dacă nu ai ce mânca, ucizi ca să te hrănești. Cei care au avut șansa să poată evita să mănânce carne sau să poată evita săucidă sau să lovească pentru a supraviețui nu sunt decât „binecuvântații” planetei. Eu îmi permit să nu mănânc carne pentru că am alternativă. Îmi permit să plâng pentru șoricelul ucis pentru că pot supraviețui fără să îlucid eu.

Există un cult al unor paria care trăiesc pe lângă Gange, care se hrănesc cu cadavre umane. Secta se numește Aghori. Ne șochează? N-au nici o sursă de subzistență. Trăiesc așa cum li s-a permis. Viața nu le-a dat altă șansă. Cei responsabili de oroare nu sunt ei, ci aceia care știu despre existența lor și nu fac nimic. Adică noi toți. Nu ei. Dacă toată clasa mijlocie a lumii ar dona doi lei de căciulă, nu mai mult, pentru ei, viața lor ar putea să fi una normală, restaurată chiar și psihic într-o generație. Dacă ne rugăm, e cazul să ne rugăm să ni se dea puterea interioară de a îi ajuta. Dar oamenii nu împart ce au de desperați ce sunt, de speriați ce sunt că vor ajunge și ei așa... că vor rămâne fără resurse.

Ne tot chinuim să găsim soluții raționale. Mintea e un „schilod care are vedere”. Nu acolo sunt soluțiile. Nu gândirea „de stânga” sau „de dreapta” va rezolva problemele. Iar o inimă slabă, suferindă, nu poate nici ea prea multe...

Pe de altă parte, sunt în asentimentul celor care se declară a fi un „gen de interval”, în sensul că îi cred, cauza lor e reală, nu închipuită, nu e un produs de marketing academic. Nu tezele deconstructiviste deconstruiesc natura umană, ea se destramă încet-încet și tezele țin isonul destrămării. Cei care au fost crescuți în familii nefericite sau de către părinți cu vieți interioare, sexuale și emoționale șubrede sau haotice e normal să se simtă așa. Cei care nu au avut modele clare masculine și feminine e firesc să fie „neutrali”, „androgini”, „non-binari”. N-am avut toți aceiași părinți, nu ne-am format toți în același climat. Pe de altă parte, sunt întru totul de partea lui Jordan

Peterson care se opune încercărilor de consacrare culturală a acestor genuri de interval ca modele și promovării familiei monoparentale sau de alt tip. Orice familie trebuie ocrotită și acceptată, chiar și cea alcătuită dintr-un bunic și un copil, dintr-un frate mai mic crescut de un frate mai mare. Incontestabil. Orice tip de familie e de prețuit și de respectat. Și cea alcătuită dintr-un părinte cu handicap și un copil, dacă părintele e iubitor și implicat în viața celui mic. Problema, însă, nu e asta, ci încercarea de a impune „anomalia” ca model. Genul în sine e un *construct* intelectual subțire, ingineresc, nu e o creație a naturii. Natura nu produce genuri, ea produce feminitate și masculinitate, maternitate și paternitate. Adulții nesiguri pe feminitatea și /sau masculinitatea lor s-au dezvoltat din copii crescuți în familii în care polarizarea masculin-feminin era slabă. Asemenea lucruri nu se învață, nu se deprind la școală sau din cărți. De aceea, deși îi înțeleg pe cei care deplâng disoluția masculinității și feminității, nu îi pot aproba în convingerea că educația sau cultura de mase sau academică le demolează. Ele nu sunt idoli, nu sunt obiecte de cult, ci forme naturale de manifestare, gestate în climate naturale. Ființele vii se adaptează. Genurile „mutante” - să le zicem cumva - sunt consecința aclimatizării la anumite medii familiale în care masculinitatea și feminitatea nu erau decât vag prezente. Nu textele fac omul, ci climatul în care îi e dat să se formeze și să trăiască. Toți cei care conviețuiesc devin cumva „asemeni”. Chiar și omul cu animalul.

De fiecare dată când am avut controverse cu progresiști, aceștia au obiectat că mă opun încercării de a construi o societate mai permisivă și mai inclusivă. Au tot acuzat de rele modelul familiei tradiționale. Nu au dreptate, i-am explicat fiecăruia, de fiecare dată. Faptul că un frate crește un frate, fără părinți, e o situație de viață care trebuie ocrotită, nu recomandată. Familia tradițională e unicul model natural de familie, de aceea ea trebuie să fie considerată reperul fundamental. Familiile tradiționale care se formează însă ne-natural (căsătorii aranjate, de exemplu) sau ai cărei membri (mă refer la soț și soție) nu au o legătură profundă, intimă sau au suferințe proprii care fac conviețuirea dificilă sau sunt imaturi sunt, practic, un câmp de luptă sau o navă în derivă. Acest cadru poate fi un climat mai nociv decât altele, mai ales dacă e încuiat cu lacătul, dacă e un spațiu de captivitate... Înțeleg, așadar, pornirea iconoclastă a celor care refuză să facă idol din familia tradițională. Dar și eu tot asta zic. Problema e idolatria. Iar aceasta se naște doar în condițiile în care cultul e menit să susțină familii slabe în sens natural, familii create prin constrângere, prin auto-reprimare, prin auto-anulare. În sens natural, familia nu are nevoie de tradiții, nu are nevoie de cult. Pentru ca un bărbat să fie masculin și o femeie feminină e suficient să se dorească cu adevărat, nu e nevoie de inițiere socială. Riturile, cutumele și normele sunt simulacre, pur și simplu simulacre și încercări de a încropi pe calea gândirii și cu ajutorul unor repere valorice raționale ce ar trebui să se întâmple pe cale naturală. Valorile reale sunt întipărite în carne, în instincte, în suflet, mintea le descoperă și instrumentează intelectual.

Imagine: Pablo Picasso – „Head of a Man” (1908); Sursa: Wikimedia Commons